
Catherine Z. Elgin

Prevedel Danilo Šuster

Bojim se, da nimate prav*

Nestrinjanje je vsepovsod. Ljudje imamo različna mnenja o vsem, od športa in politike do znanosti in vzgoje otrok. Kadar so izvor nesoglasja očitna nevednost, predsodki ali neumnost enega od razpravljavcev, potem so epistemološko nenevarna. Dejstvo, da se nekdo, ki očitno ne ve, o čem govori, z vami ne strinja, vam ne daje posebnega razloga, da bi ponovno razmislili o svojih stališčih. Toda nekatera nestrinjanja so bolj zaskrbljujoča. Enako inteligentni, izobraženi, razmišljujoči in nepristranski ljudje odprtega duha se pogosto ne strinjajo. Imenujmo takšne strani v sporu intelektualne vrstnike. Ali naj se ob nestrinjanju med intelektualnimi vrstniki zamislimo?

Epistemologi se o tem vprašanju ne strinjajo. Spravljiveži (ang. *conciliatory thinkers*) kot denimo Hilary Kornblith, menijo, da bi se morali. Če Fred prepozna Jurija kot svojega intelektualnega vrstnika, nima nobene osnove, da bi menil, da je njegovo mnenje boljše od Jurijevega (ali pa, da je mnenje Jurija boljše od njegovega). Ko pride do nestrinjanja, menijo spravljiveži, bi se obe strani morali vzdržati mnenja. Zagovorniki odločnosti, kot denimo Thomas Kelly, zagovarjajo politiko »trde roke«. Če naj bi se intelektualni vrstniki, ki se ne strinjajo, vedno vzdržali sodbe, potem grozi skepticizem. Glede na širino področij, kjer se ne strinjamo s svojimi intelektualnimi vrstniki, je zelo malo tega, kar zares vemo. Odločnost je na mestu, ker vsakdo dela napake. Za Freda je odprta možnost, da meni, da ko se ne strinjata, je Jurij v zmoti. V tem primeru ima vso pravico, da zavrne Jurijevo mnenje. Na žalost lahko ima Jurij enako mnenje o Fredu. Odločnost vodi do dogmatizma, saj smo vedno upravičeni, da zavrnemo mnenje intelektualnih vrstnikov, ki se z nami ne strinjajo, če privzamemo, da se motijo. Ne skepticizem ne dogmatizem nista privlačni možnosti. Tretja možnost je, da nestrinjanje med intelektualnimi vrstniki nudi nekaj razlogov, da razmislimo o svojem stališču, vendar ne zahteva, da ga revidiramo ali zavrnemo. V tem primeru bi se obe strani lahko razumno strinjali, da se ne strinjata. Izziv je, kako narediti prostor za to stališče.

* Elgin, C. Z. (2012). »Begging to Differ«. *The Philosophers' Magazine*, 59(4), str. 77-82.

Takšna shematska zastavitev problema lahko zavaja. Različna nestrinjanja vodijo do različnih odgovorov. Če Jurij ve, da je pozorno presodil vsa dokazila, in ima neodvisna dokazila, zaradi katerih lahko sumi, da Fred tega ni storil, potem je lahko zanj razumno, da vztraja v svojem prepričanju, da, denimo, dieta, bogata z ohrovtom, vodi do ledvičnih kamnov, četudi se Fred s tem ne strinja. Ni nujno, da Jurijeva odločnost v tem primeru temelji na splošni domnevi, da so tisti, ki se z njim ne strinjajo, v zmoti. V tem posebnem primeru lahko sklepa, da je Fred prehitro sklepal. Do dogmatizma pride, če to držo posploši.

Kot kaže naslednji primer je včasih na mestu spravljivost:

Matematika: Sedem prijateljev gre na večerjo, pri čemer se strinjajo, da si bodo delili stroške. Skupen račun je 193,91€. Patricija in Miha sta enako dobra v hitrem računanju. Patricija razglasi, da naj bi vsakdo plačal 27,53€. Miha pravi, da mora vsakdo plačati 26,93€.

Zaznava: Patricija in Miha imata enko dober vid. Patricija pravi, da vidi zajca na travniku, Miha pravi, da ga ne vidi.

Izolirano preverljivo dejstvo: Patricija pravi, da se je bitka pri Waterloo-ju zgodila leta 1814, Miha pravi, da je bila bitka leta 1815.

Izolirano nepreverljivo (ali težko preverljivo) dejstvo: Patricija pravi, da je modra ekipa zmagala v dirki z vrečami leta 1993, Miha pravi, da je zmagala bela ekipa. Nobenih zapisov ni več, prav tako sta izgubila vse stike z drugimi udeleženci.

V teh sporih zlahka razsodimo, saj se v osnovi strinjamo o tem, kaj spor razreši. Patricija in Miha se strinjata, da je pravilni odgovor v primeru računa v restavraciji ena sedmina od 193,91€, kolikor to že je, in strinjata se o tem, kako to izračunati. Strinjata se o tem, kako preveriti, ali je določena perspektiva gledanja nezanesljiva. Strinjata se o tem, kako preveriti določeno zgodovinsko dejstvo, in o tem, kako razmišljati, kadar ustrezne informacije ni na voljo. Očitno je, da bi se oba morala vzdržati sodbe, dokler nista izvedla računa, se premaknila na boljše gledišče, preverila spornega dejstva s sklicevanjem na zanesljivi vir. Sodbe bi se morala trajno vzdržati, če takega vira ni.

Včasih pa ni nobene skupne osnove za strinjanje. Kadar se paleozoologi ne strinjajo glede usode stepskega mamuta ali navijači baseballa o moči igralcev notranjega polja, se zelo verjetno ne bodo strinjali niti glede tega, kako razsoditi v teh zadevah. Takšni spori tipično vzniknejo na osnovi sistematično povezanih snopov prepričanj in zavez, ne le o temi sami, ampak tudi o tem, kako o njej sploh razmišljati. Kognitivna znanstvenika Ken in Alica se ne strinjata glede tega, ali flavonoidi krepijo spomin, ker Ken zaupa robustnim izidom dolgoročnih študij, ki hipotezo podpirajo, Alica pa vztraja pri eksperimentih z neodvisno kontrolno skupino, ki pa jih še niso opravili. V sporih med intelektualnimi vrstniki se bodo prepričanja in zaveze verjetno prekrivale. Toda stranki v sporu lahko pripisujeta različno težo dejavnikom, ki jih upoštevata kot relevantne, se razlikujeta v tem,

kateri posebni dejavniki so relevantni, upoštevata različne metode kot relevantne, ali pa se razlikujeta v pragu sprejemljivosti.

Četudi se tekmujoči strani strinjata o tem, kateri dejavniki so relevantni za razrešitev spora, in o splošnem področju, znotraj katerega morata iskati sprejemljivi odgovor, se morda razlikujeta v teži, ki jo pripisujeta različnim dejavnikom. Morda se oba strinjata, da v znanosti iščemo splošnost in natančnost, ne strinjata pa se glede tega, kako ta dva dejavnika med seboj uskladiti. Oba se lahko strinjata, da morajo biti empirični izidi statistično pomembni, vendar se ne strinjata glede meje statistične pomembnosti. Morda se oba strinjata, da mora politična ureditev uravnotežiti svobodo in enakost, vendar se ne strinjata o točki ravnesaja. Naj bodo takšni spori (trenutno) nepresodni. Nobenega konsenza ni o merilu ustrezne razrešitve.

Morda je rešitev v tem, da ustvarimo stične točke. Razrešimo spore, ki so v ozadju, potem pa se premaknemo do točke, ki je predmet razprave. Kako naj to storimo? Ali obstaja objektivno dejstvo o tem, kako dobra morajo biti dokazila, da utemeljijo sklep? Ali obstaja objektivno dejstvo o tem, koliko napačnih pozitivnih ali negativnih izidov naj bi bil raziskovalec še pripravljen sprejeti? Denimo, da je test anemije natančen v 93% primerih. Za dr. Henryja je pozitiven izid dovolj dober razlog za prepričanje, da je njegov pacient anemičen. Ker pa dr. Murphy vztraja pri 95% natančnosti, se vzdrži sodbe v primerih, v katerih je dr. Henry prepričan o izidih. Oba se strinjata o tem, kakšen je izid testa in kako natančen je test. Ne strinjata pa se glede tega, ali je 93% uspešnost testa dovolj dobra, t.j. kakšen je prag sprejemljivosti. Njuno nestrinjanje glede tega, ali dokazila zadoščajo, izvira iz razlik glede sprejemljive stopnje tveganja. Če obstaja določeno dejstvo o tem, kolikšna mera tveganja pri diagnosticiranju anemije je še sprejemljiva, potem je vsaj eden od zdravnikov v zmoti. A v čem bi takšno dejstvo bilo? Ali obstaja jasna meja med tem, ko je kdo že preveč previden ali pa preveč velikodušen v svojem sprejemanju izidov testa? Če je, znotraj določenih meja, vsak iz vrste odgovorov razumen, potem lahko spor o dejstvih temelji na razlikah glede nečesa drugega, kot pa so dejstva.

Denimo, da je Bill prepričan, da je posplošljivost bolj pomembna od natančnosti, Ellen pa je prepričana, da natančnost prevlada nad posplošljivostjo. Njun spor glede učinkov klimatskih sprememb na populacijo metuljev lahko izvira iz spora glede natančnosti in posplošljivosti. Ellen izpelje natančne sklepe, ki so veljavni samo za vrsto severnoameriški monarh, Bill pa izpelje bolj splošne sklepe, ki pa so manj natančni. Ellen zato zavrača nekatere od Billovih sklepov, saj zanje niso dovolj natančni. Ali obstajajo dejstva o tem, kje je v splošnem pravo ravnesaje med natančnostjo in dosegom znanstvenih teorij? Če ne, ali obstaja vsaj dejstvo v tem posebnem primeru? Če da, potem gre morda Bill v svojem entuzijazmu za posplošljivost predaleč ali pa je Ellen v svojem nagnjenju k natančnosti preveč pikolovska. Toda pogosto so stvari, vsaj kolikor lahko rečemo, uravnotežene.

Različna razmerja med natančnostjo in splošnostjo vodijo do teorij, ki so, ko vse upoštevamo, enako zadovoljive.

Morda je rešitev enaka kot pri presodnih sporih: vzdrži se sodbe, dokler niso doseženi bolj zahtevni standardi ali dokler niso oblikovna ustrezna bolj fina merila. V tem primeru je vzdržanje sodbe lahko stalno. Kot smo videli v primeru spora glede dirke z vrečami, je včasih stalno vzdržanje sodbe razumno. Toda takšna strategija nas lahko drago stane. S tem, ko se vzdržijo sodbe, se lahko strani v sporu odrečejo sredstvom, s katerimi bi eventualno lahko razrešile svoj spor.

Biti prepričan v hipotezo ne pomeni le tega, da čutiš, da je resnična. Pomeni tudi to, da si pripravljen uporabiti hipotezo kot premiso v sklepanjih in kot osnovo za delovanje v kognitivno resnih kontekstih. Vzdržati se sodbe pomeni, da nismo pripravljeni uporabiti tega prepričanja v sklepanjih ali delovati v skladu s tem prepričanjem v teh kontekstih. Vsaka sodba, ki se je vzdržimo, nas prikrajša za neko premiso. Če je premisa neresnična ali če je njeno upravičenje bolj majavo, je lahko takšno prikrajšanje tudi prednost, saj prepreči, da bi vključili nepodprte trditve v svoj korpus prepričanj. Toda s tem izgubimo sklepalno moč. S tem, ko se je vzdržala sodbe glede svojega deleža pri računu v restavraciji, je Patricija izgubila informacijo, ki bi jo potrebovala za izračun svojega deleža napitnine. Ker je bil spor presodne narave, je bila ta izguba kratkega veka. Toda včasih ima izguba hujše posledice.

V grobu neandertalcev so našli perforiran košček kosti. Paleontologi razpravljajo o tem, ali gre za primitivno flavto. Če bi jo našli v paleolitskem grobu homo sapiensa, bi jo imeli za košček flavte. V ozadju spora je spor o stopnji nevrološkega razvoja neandertalcev. Nekateri menijo, da neandertalci niso posedovali ročne spretnosti, potrebne za izdelavo in rokovanje s flavto, ter inteligence in domišljije potrebne, da bi jo sploh iznašli. Drugi menijo, da so bili neandertalci bolj nadarjeni. Svoje nasprotnike izzivajo, da pojasnijo, kaj je ta košček kosti, če ni flavta. Malo vemo o neandertalcih. Dokazila so redka in dvoumna. Vsaka od strani v sporu navaja razmisleke, ki so sicer skladni, vendar slabo podprti z nespornimi dokazili, ki so na voljo. Ne gre za površno sklepanje. To je najbolje, kar lahko storimo s sredstvi, ki so na voljo. Če bi bilo tolmačenje koščka kosti edina točka spora, potem bi bilo vzdržanje sodbe smiselno.

Toda paleontologija je prerešetana s kontroverzami o neandertalcih. Njihova stopnja izdelave orodij, zgradba njihove skupnosti, nivo njihovega kognitivnega in umetniškega razvoja – vse to je predmet spora. Če bi se strani v sporu morale omejiti na tisto, kar je za vse strokovnjake čvrsto utemeljeno, potem bi ostalo le nekaj izoliranih dejstev in nobenega načina, da bi jih povezali. Tkanje razumevanja neandertalcev bi bilo prerešetano z luknjami in pretanko, da bi se držalo skupaj. Če pa, po drugi strani, vsaka od strani lahko vsaj provizorično sprejme hipotezo, ki sicer ni gotova, so njuni obeti boljši. Postopoma, s primerjavo in kontrastiranjem ene hipoteze z drugo, lahko spleteta tesno povezan korpus plavzibilnih

trditev, ki vse skupaj potrdijo ali ovržejo hipotezo, da je košček kosti flavta. S tem ko sprejmejo, vsaj začasno in le previdno, hipotezo, ki sicer ni trdno utemeljena, lahko raziskovalci nadaljujejo s svojim preiskovanjem in, z malo sreče, končno razrešijo spor.

Tudi če je ta strategija razumna, bi nekateri lahko trdili, da ji lahko sledimo brez zavezanosti prepričanju. Povsem mogoče je, da obravnavamo neko tezo kot resno delovno hipotezo, ne da bi bili vanjo prepričani. Zato je morda najboljša strategija ta, da smo spravljivi glede prepričanj in nepopustljivi glede delovnih hipotez. Potem lahko obe skupini paleontologov iskreno in prostodušno nadaljujeta s svojimi raziskavami, zbirata dokazila, kolikor jih lahko, jih sistematizirata tako, kot se ji-ma zdi prav, in vsaka zase gradita najmočnejši možni argument za svoje stališče. Le da enostavno ne bi smeli biti *prepričani* v tisto, kar govorita. Če zavzamemo to stališče, potem vloga prepričanja oslabi. Nič več ni povezano s kognitivno odgovornim sklepanjem in delovanjem. Znanstveniki bi bili upravičeni, da uporabijo sporne hipoteze kot podlago za sklepanje in delovanje v svojih raziskavah, da argumentirajo na osnovi teh hipotez in delujejo na njihovi osnovi. Upravičeni bi bili v tem, da jih obravnavajo v svoji znanstveni praksi, kot bi obravnavali hipoteze, v katere so prepričani. Če takšne privzetke (ang. *entitlements*) ohranijo v okoliščinah, v katerih bi epistemologi rekli, da njihovo prepričanje ni upravičeno, bi verjetno rekli: »Toliko slabše za prepričanje.« Takšno vzdržanje sodbe ne bi imelo vpliva na kognitivno odgovorno prakso.

Razlikuje so od vzdržanja sodbe, do katerega pride v presodnih primerih. Tu se strani, ki se vzdržita sodbe, nimata in se ne bi smeli šteti kot upravičeni za to, da uporabita sporne trditve kot osnovo za kognitivno resno sklepanje ali kognitivno odgovorno delovanje. V primeru računa v restavraciji Miha ne misli, da je upravičen dati 26,93\$ (in napitnino) na mizo in potem oditi. Dokler vsega ne preračunata in razrešita spora, ne more reči, koliko dolguje, in ne more plačati tega, kar dolguje.

V nepresodnih primerih se intelektualni vrstniki ne strinjajo, ne le glede dejstev, ampak tudi glede tega, kako naj bi spor razrešili. Četudi se v glavnem strinjajo o tem, katere vrste dejavnikov so relevantne, se mnenja lahko krešejo glede periferije – za eno stran je nek dejavnik pomemben za spor, druga pa misli, da ni. Mor-da se ne strinjata glede tega, kako bi morali pretehtati relevantne faktorje in/ali kakšen je prag sprejemljivosti. Znotraj grobo določenih meja se zdi, da je vrsta stališč enako sprejemljivih. V teh okoliščinah je boljša strategija, kakor da vztrajamo pri tem, da so tisti, ki se z nami ne strinjajo, v zmoti ali pa da se skupaj s kolegi zapišemo večni nevednosti, ta, da se spoštljivo strinjamo v tem, da se ne strinjamo. Strinjanje v tem, da se ne strinjamo, dopušča vsaki strani, da izvaja kognitivno resna sklepanja in se angažira v kognitivno resnem delovanju na osnovi hipotez, ki jim daje prednost. Spoštljivost je v tem, da priznamo, da na osnovi dokazil, ki so na voljo, stališča intelektualnih vrstnikov niso nerazumna. Ne gre za

stališče nespametnega dopuščanja kakršnegakoli mnenja. Na osnovi dostopnih dokazil paleontologi lahko uvidijo zasluge obeh strani v razpravi o tem, ali je košček kosti primitivna flavta. Toda vsi skupaj bodo odločno zavrnili predlog, da gre, denimo, za popolnoma funkcionalen del pozavne na poteg. Biti odgovoren v takšni situaciji pomeni biti usklajen s stanjem razprave na področju raziskav in priznavati, da novi uvidi lahko premaknejo tehtnico v naš prid ali pa proti našemu mnenju.

Osredotočila sem se na znanstvene spore, toda moje ugotovitve lahko razširimo na spore na vseh področjih. Dobro obveščeni športni navijači se lahko ne strinjajo glede tega, ali so Jekleni boljša nogometna ekipa od Patriotov, ker se ne strinjajo o relativnem pomenu dobrih tekaških ali dobrih podajalnih sposobnosti. Oboje je zaželeno, toda malo verjetnosti je, da bi ena sama ekipa bila optimalna v obeh prvinah. Prav verjetno je presoja o tem, katera ekipa je boljša, odvisna od tega, kako se odločimo glede tega vprašanja. Tudi tu se zdi spoštljivo strinjanje o tem, da se ne strinjamo, razumno.

Prej sem omenila, da se epistemologi ne strinjajo o tem, ali naj bomo odločni ali spravljlivi. Kaj reči o tem sporu? (Privzemimo, da sta strani v tem sporu intelektualna vrstnika.) Zagovorniki odločnosti menijo, da bi morali biti spravljliveži *odločno* spravljlivi, vztrajati bi morali pri vzdržanju sodbe glede tega, katero stališče je pravilno. Toda glede na to, da se odločneži z njimi ne strinjajo, bi se morali spravljliveži *vzdržati* sodbe o tem, ali naj se vzdržimo sodbe o tem sporu. Prepričani so, da pri tem vzdržanju ne morejo vztrajati. Že sam obstoj spravljlivežev ustvari naslednjo zadrego: samo tisti, ki tega stališča *ne* zagovarjajo, lahko, glede na merila spravljlivežev, trdijo, da lahko sploh kdorkoli to stališče zagovarja. Če je za epistemologe razumno, da se strinjajo o tem, da se ne strinjajo, se lahko izognejo tej dilemi. Tisti, ki dajejo prednost odločnosti, z vso pravico vztrajajo pri zagovoru odločnosti v sporu, za spravljliveže pa je spor razlog za vzdržanje sodbe. Morda bo nekoč dosežena razrešitev spora. Morda pa ne. Ampak zdi se, da je najboljši način za razumevanje narave in epistemološkega pomena spora v tem, da sprejmemo delitev kognitivnega dela, v kateri člani epistemološke skupnosti z največjo resnostjo in zavzetostjo branijo stališča, ki se jim zdijo najbolj plavzibilna, in skušajo ugotoviti, ali so navsezadnje vendarle takšna, da jih je mogoče braniti. Konsenz je morda precenjen.